

BZK: voor een democratische rechtsstaat, sterke regio's en goed bestuur

Onze democratische rechtsstaat is geen gegeven of eindtoestand. De grimmige geopolitieke situatie, toenemende druk en heimelijke beïnvloeding van buitenaf en van binnenuit maken extra inzet op een weerbare democratische rechtsstaat noodzakelijk. Dit vraagt om een tweeledige aanpak. We moeten onze democratische rechtsstaat beschermen én vernieuwen in Nederland en Europees verband (oa Democracy Shield en Democracy Resilience Centre).

Daarnaast is het cruciaal om het openbaar bestuur (Rijk en mede overheden) te versterken en zo het geschonden vertrouwen van de samenleving in de overheid – bijvoorbeeld in de regio Groningen- te herstellen. Het is belangrijk te werken aan een overheid die betrokken, bekwaam en betrouwbaar is. Die oog heeft voor verschil, luistert en leert. Die de vitaliteit van de gemeenschap benut, publieke waarden en het algemeen belang beschermt en zorgt dat iedereen zich gehoord en gezien weet. In samenwerking met mede overheden en alle regio's. Een overheid die met alle partners samenwerkt, zich richt op de maatschappelijke opgave en werkt vanuit het besef dat datgene wat wordt gedaan of juist niet, een enorme impact heeft op levens van mensen.

Om dit te doen en tot een succes te maken zijn investeringen nodig, bijvoorbeeld ter bevordering van de menselijke maat bij overheidshandelen, het voortzetten van de hersteloperatie Groningen, de bevordering van de regionale samenwerking, zorgen voor een sterke weerbare democratische rechtsstaat waarin iedereen mee kan doen. Bijgaande tabel geeft inzicht in wat er extra nodig is.

Democratische rechtsstaat

Dossier	Belangrijkste issues	Noodzakelijke prioriteringen	Eventueel benodigde grote beleidswijzigingen
Weerbare verkiezingen	Ons verkiezingsproces staat onder druk, oa door heimelijke beïnvloeding.	Weerbaar maken en versterken integriteit verkiezingen en campagnes. Verkiezingen moeten uitvoerbaar blijven.	Investering €10 mln struc voor weerbare verkiezingen. Daarnaast is €40,3 mln struc nodig voor gemeenten om verkiezingen uitvoerbaar te houden.
Weerbare politieke partijen	Volatiliteit van partijlandschap en de vele relatief kleine partijen zetten partijstelsel onder druk. Daarnaast zijn politieke partijen ook doelwit van heimelijke beïnvloeding.	Wetsvoorstel WPP moet worden aangenomen. Politieke partijen, Nationaal en lokaal moeten partijen worden versterkt. Digitale weerbaarheid van partijen moet omhoog.	Dit vereist €8 mln. structureel
Weerbaar en integer bestuur	Agressie en intimidatie neemt toe voor mensen binnen de democratische rechtsstaat (rechters, journalisten, politieke ambtsdragers etc). Lokale democratische processen bv raadsvergadering staan onder druk.	Impact van agressie en geweld tegen politieke ambtsdragers naar nul. Veiligheid van raadsvergaderingen en dragers rechtsstaat verhogen. Burgemeesters moet beter worden ondersteund in preventieve bestuurlijke veiligheidsvraagstukken. Extra inzet op integriteit is nodig.	Programma weerbaar bestuur versterken met €10 mln struc. Beschermen mensen binnen de democratische rechtsstaat voor €9 mln struc.
Sterke volksvertegenwoordiging	Het ambt van volksvertegenwoordiger moet aantrekkelijk zijn en blijven; dat vraagt om goede ondersteuning.	Omvang gemeenteraad sinds Thorbecke niet meegegroeid. De vertegenwoordiging is niet meer in verhouding met het inwonertal. De werkdruk is hoog.	Decentraal is een uitbreiding van de volksvertegenwoordiging van 200.000 plus gemeenten urgent. Dit vergt een investering van €5 mln. struc. Versterking ondersteuning griffies voor uitbreiding vertegenwoordiging vereist €44 mln. struct.
Meedoen in politiek en democratie	Het potentieel van mensen om politiek actief te worden en mee te (blijven) doen in de democratie wordt nog onvoldoende benut. Democratische kennis en vaardigheden van burgers zijn niet op peil.	Versterken potentieel van mensen om politiek actief te worden en mee te (blijven) doen in de democratie. Met aantrekkelijke arbeidsvoorwaarden voor mensen die politiek actief willen worden. Ook is een brede, extra inzet is nodig op het vernieuwen en aanpassen van de democratie aan vandaag. Gaat om meedoen in de	Het is van belang dat beroeps- en belangenverenigingen, kennispunt lokale partijen extra inzet kunnen plegen (circa 30 mln.). Ook is inzet nodig op democratische vernieuwing (circa €45 mln.). Voor Prodemos en democratisch burgerschap in de regio. Initiatieven in de samenleving. Extra mogelijkheden voor mensen

		democratie in breedste zin van het woord. Ook buiten verkiezingen om.	om mee te doen, via burgerberaden, referenda en online.
Publiek debat en media	Desinformatie en vijandige polarisatie in het publieke en politieke debat spelen een aanjagende in het twijfel zaaien over democratische instituties en processen.	Tegengaan heimelijke beïnvloeding, detectie en inrichting desinformatie orgaan. Versterking lokale en regionale media, en onafhankelijke toezichthouders ACM, AP, Commissariaat van de Media (ism OCW)	Deze prio's vragen om een investering van €36 mln. struc.
Correctief bindend referendum	Bij de EK is in 2de lezing het initiatiefvoorstel inzake het correctief bindend referendum aanhangig (grondwetswijziging). BZK staat aan de lat voor de vereiste uitvoeringswetgeving.	De uitvoeringswetgeving kan pas in werking treden als is voorzien in adequate financiële dekking (kent nu geen dekking).	Benodigde middelen afhankelijk van nog te maken keuzes in de uitvoeringswetgeving. Eerste inschatting is dat de organisatiekosten per referendum circa €50-€70 mln bedragen.
Democratisch-rechtsstatelijk vakmanschap	Mensen maken de democratie. Democratisch rechtsstatelijk ethos bij politici en ambtsdragers is van belang, maar niet zo sterk als gehoopt.	Cultuur en democratisch vakmanschap moet versterkt, nationaal en decentraal.	Een investering in bewustwording en opleiding is nodig van circa €10 mln.
Constitutionele toetsing (opheffing (gedeeltelijk) verbod in artikel 120 Grondwet)	Om de rechtsbescherming van burgers te versterken en de grondwettelijke cultuur te bevorderen, verder gaan met het grondwetsvoorstel tot invoering van constitutionele toetsing. Gebrek aan financiële middelen voor de uitvoering van de constitutionele toetsing		Er moeten middelen worden toegevoegd aan de BZK begroting ter dekking van de uitvoeringslasten van de (gedeeltelijke) opheffing van het toetsingsverbod in artikel 120 Grondwet (ca. 10 mln.)
Gezichtsbedekkende kleding (waaronder bij demonstraties)	Mogelijke strijdigheid met fundamentele rechten bij invoering van een algemeen verbod in de publieke ruimte	Er moeten middelen worden vrijgemaakt voor de uitvoeringslasten van nieuwe strafbaarstellingen bij politie en OM (handhaving)	
Verzelfstandiging afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State	Gebrek aan financiële dekking voor de motie Van Nispen (Kamerstukken II 2024/25, 36600 VII, nr. 140)	In samenhang bezien met inrichting hoogste bestuursrechtspraak (beleidsterrein JenV)	Afhankelijk van politieke keuzes moeten de financiële consequenties in kaart worden gebracht.

Goed bestuur

Dossier	Belangrijkste issues	Noodzakelijke prioriteringen	Eventueel benodigde grote beleidswijzigingen
Samenwerking medeoverheden	Goede interbestuurlijke verhoudingen zijn essentieel om de grote maatschappelijke vraagstukken effectief aan te pakken. Deze verhoudingen zijn gebaseerd op samenwerking, uitvoerbaarheid en respect voor ieders democratische rol. Rijk, provincies, waterschappen en gemeenten hebben elkaar nodig om tot resultaat te komen.	Advies Studiegroep Interbestuurlijke Verhoudingen omarmen: 1. Kabinetsformatie: Medeoverheden vroegtijdig betrekken. 2. Coalitieakkoord: Borgen naleving wettelijke normen en spelregels uit de Code Interbestuurlijke Verhoudingen. 3. Standaard toetsen op uitvoerbaarheid van beleid 4. Voldoende beleidsruimte medeoverheden. 5. Herziening Fvw, ivm integraal werken en lage verantwoordingslasten.	Vaststellen gezamenlijk werkagenda kabinet en medeoverheden met uitvoerbaar beleid en voortgang van deze agenda in het Overhedenoverleg (dat minstens 2 keer per jaar plaatsvindt). Standaard de Uitvoerbaarheidstoets Decentrale Overheden (UDO) toepassen bij aanpassing en/of nieuw beleid. Afronden wetsvoorstel herziening Financiële verhoudingswet (Fvw) (herziening uitkeringsstelsel ook nodig voor de jeugdzorg, zie hieronder) (wordt in januari 2026 naar RvS gestuurd).
Hersteloperatie Groningen	Stabiliteit en continuïteit, onverkort beloftes kabinet nakomen	Alle toegezegde middelen (ook op de begrotingen van andere departementen) voor herstel, verduurzaming en perspectief in	Geen bezuinigingen op de uitvoering van de Groninger hersteloperatie. Het is van belang dat alle middelen ook de komende jaren beschikbaar blijven en

		Groningen en Noord-Drenthe blijven gehandhaafd. De capaciteit bij beleid en de uitvoeringsorganisaties blijft uitgezonderd van generieke taakstellingen.	aflopende budgetten doorgetrokken worden. Daarom wordt de Groninger hersteloperatie weer een generaal dossier. Invoering wetsvoorstel PEGA voor borging beloftes kabinet.
	Geen beleidswijzigingen.	Geen wijzigingen in de uitvoering of beleid, zodat BZK, het Instituut Mijnbouwschade Groningen en de Nationaal Coördinator Groningen zich volledig kunnen richten op de uitvoering van de lopende hersteloperatie.	Er zijn geen beleidswijzigingen nodig.
	(Beter) uitvoeren van genomen maatregelen, geen nieuwe maatregelen. Inlossen ereschuld.	Het principe van koste-wat-kost en voor-zolang-het-nodig-is voor de wettelijke taken van het IMG en de NCG blijft onverkort gelden. Dat geldt ook voor verdere uitgaven binnen de versterkingsoperatie die de veiligheid waarborgt. Het Rijk levert o.a. via de isolatieaanpak, de Sociale en de Economische Agenda een generatie lang een bijdrage aan de brede welvaartsontwikkeling in Groningen en Noord-Drenthe.	
	Twintigtal juridische procedures tussen staat en NAM.	Middels juridische procedures wordt maximale juridische en financiële aansprakelijkheid van NAM en haar aandeelhouders Shell en ExxonMobil afgedwongen.	Een alternatief is om via onderhandelingen met Shell en ExxonMobil te komen tot een deal over de afwikkeling van het Groningendossier in brede zin. Dit vergt een duidelijk (financieel) mandaat. Ook vergt dit stevige politieke bereidheid vanwege de maatschappelijke gevoeligheid en beeldvorming.
Menselijke maat bij overheidshandelen	Wijziging van de Algemene wet bestuursrecht om vanuit het burgerperspectief de menselijke maat bij overheidshandelen te bevorderen brengt uitvoeringslasten met zich mee voor verschillende uitvoeringsorganisaties.	De overheid moet burgers weer centraal kunnen stellen. Voorgestelde beleidswijziging moet plaatsvinden ivm toezegging aan TK nav PEFD en Staatscommissie rechtsstaat.	Op de verschillende departementale begrotingen moeten middelen worden vrijgemaakt om de uitvoeringsorganisaties te kunnen voorzien van voldoende financiële middelen (ca. 300 mln.)
Uitvoeringskracht gemeenten en provincies	Balans tussen ambities, taken, middelen en uitvoeringskracht bij gemeenten en provincies, waarmee Rijk en gemeenten en provincies elk vanuit hun positie gezamenlijk een bijdrage kunnen leveren aan maatschappelijke opgaven.	Bij de start op de verschillende dossiers worden goede afspraken gemaakt met medeoverheden m.b.t. de balans. Conform Fvw en Gemeentewet en Provinciewet: alleen ombuigingen als ook aanpassing takenpakket.	Vaststellen door MR van beleidskader decentraal en gedeconcentreerd bestuur (is reeds gereed, moet alleen nog langs MR) Belangrijk dossier is Jeugdzorg . Vanaf 2028 staat een omvangrijke besparingsopgave ingeboekt (€1,8 miljard), waarbij realisatie afhankelijk is van de uitvoering van maatregelen die met onzekerheid zijn omgeven (o.a. wetgeving). Ondanks dat huidig kabinet heeft besloten over aanvullende middelen is er in 2026 en 2027 risico op tekort in Jeugdzorg.
Brede interdepartementale aanpak Verward en Onbegrepen gedrag (procesregie bij minister BZK)	Stijging aantal meldingen verward gedrag (onevenredige druk op politiecapaciteit) Versnipperde aanpak, noodzaak versterking samenhang en regie zowel lokaal, landelijk en gezamenlijk.	1. Meer plekken in hele keten van opvang tot huisvesting. 2. Meer samenhang in aanpak door wettelijke titel voor gegevensdeling (o.a. voor gemeente, woningcorporaties, meldkamers; het	Benodigd € 124 mln voor de periode 2027-2030 en daarna € 26 mln structureel. Ad 1. Regie op toewijzing van plekken mogelijk maken zowel landelijk als lokaal.

		in positie brengen van gemeenten, mogelijk maken bemoeizorg). 3. Meer landelijke regie in aanpak verward gedrag. 4. Structurele financiering brede aanpak i.p.v. ad hoc projectfinanciering.	Ad 2. Wegnemen oorzaken onvoldoende delen van relevante informatie in de keten; wettelijke titel creëren die dat ondersteunt. Ad 3. Inrichting regionale crisis infrastructuur met bevoegdheden en kaders (financieel, juridisch) voor sluitende aanpak personen met verward onbegrepen gedrag (doorontwikkeling Zorg- en Veiligheidshuizen daaronder begrepen). Ad 4: Structurele financiering voor brede aanpak, verbinding diverse domeinen en actoren; dekkende structuur in NL.
Gelijke behandeling van iedereen (coördinerende taak minBZK, stelselherziening ADV, ADV BES, Algemene wet gelijke behandeling, Staatscommissie tegen discriminatie en racisme etc.)	Gebrek aan voldoende financiële middelen en capaciteit voor de coördinerende taak van minBZK. De uitvoeringscapaciteit is volstrekt onvoldoende om opvolging te geven aan uitgebrachte rapporten en adviezen (van de staatscommissie tegen discriminatie en racisme)	Een centrale positionering met een duidelijke rolafbakening kan bijdragen aan een meer integrale aanpak waarbij de beleidsdoelen beter bereikt worden. Invoering gelijke behandelingswetgeving voor het handelen van de overheid. Centraal stelsel antidiscriminatievoorzieningen (bijstand bij discriminatie)	Er moeten aan de BZK-begroting middelen worden toegevoegd om te kunnen voorzien in de uitvoering van de beleidsvoornemens (zowel in de vorm van capaciteit als in geld) (ca. 133 mln.). Als er geen middelen worden toegevoegd, moeten bepaalde dossiers worden gedefinieerd

Rijk en regio

Dossier	Belangrijkste issues	Noodzakelijke prioriteringen	Eventueel benodigde grote beleidswijzigingen
Nationaal Programma Vitale Regio's (NPVR)	Elke regio telt: groeiende verschillende tussen regio's tegengaan door de beleids- en investeringslogica te herijken en langjarig te investeren in de ontwikkeling van de 11 regio's en de samenwerking met het rijk.	1. Een integraal investeringsbudget voor de 11 regio's. 2. Het doorontwikkelen van beleids- en investeringslogica 3. Oplossen grensbelemmeringen	Zes miljard (1 à 1,5 miljard per jaar) beschikbaar stellen, primair door prioritering binnen de bestaande rijksbrede middelen, na de opdracht om een fundamentele financiële herprioritering binnen departementen ten behoeve van de 11 regio's, voor continuering NPVR n.a.v. rapport Rebelgroup. Het kabinet houdt in haar beleids- en investeringslogica specifiek rekening met de specifieke context en opgaven in deze regio's en met grenseffecten.
Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid (NPLV)	De investeringen in de 20 gebieden van het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid in het fysieke, sociale en veiligheidsdomein worden voortgezet.	Om de leefbaarheid en veiligheid in kwetsbare wijken en regio's te verbeteren wordt de Wet bijzondere maatregelen grootstedelijke problematiek (WBMGP) aangepast.	Betreft verantwoordelijkheid van minVRO
Regionale samenwerking	'De regio' wordt steeds belangrijker. De regio is de plek waar opgaven op het gebied van onder andere economie, huisvesting, werkgelegenheid en zorg samenkomen. Het is daarom van belang dat de regio een duidelijke positie heeft in het openbaar bestuur. Zo wordt een integrale en interbestuurlijke aanpak van regionale opgaven mogelijk.	Maak M BZK in constituerend beraad coördinerend bewindspersoon voor het decentrale overheidsstelsel zoals bij taaktoedeling en andere vormen van regionale samenwerking tussen Rijk en regio. Voortzetting van en aanvullende structurele bekostiging lopende integrale gebiedsgerichte programma's binnen BZK.	Goede verankering stelselverantwoordelijkheid met betrekking tot de regio van minBZK in (organieke) wetgeving. Visie op de regio en regionale samenwerking, inclusief een afwegingskader voor 1) taaktoedeling en 2) andere vormen van samenwerking tussen Rijk en regio, gekoppeld aan het beleidskader decentraal en gedeconcentreerd bestuur.

Algemeen

Dossier	Belangrijkste issues	Noodzakelijke prioriteringen	Eventueel benodigde grote beleidswijzigingen
Uitvoering enveloppe Goed bestuur en sterke rechtsstaat	Lopende uitvoering van de enveloppe Goed bestuur, waaronder aanpak hardheden, kiesautoriteit en stelselherziening ADV's		Behoud van middelen voor versterking en continuïteit van de democratische rechtsstaat en goed bestuur

Bijlage: Financiële tabel

Onderstaande tabel beoogt een eerste inschatting te geven van de benodigde middelen voor het bereiken van bovenstaande beleidsdoelen. Het kasritme en de daadwerkelijk benodigde bedragen zijn afhankelijk van de te maken politieke keuzes. NB. Het behoud van de reeds bestaande middelen uit de enveloppe Goed bestuur zijn niet in deze tabel opgenomen, omdat deze middelen reeds zijn toegevoegd aan de BZK-begroting.

In miljoenen	2026	2027	2028	2029	2030	2031	struc	Opmerking
Democratische rechtsstaat	63,1	113,5	230,3	287,3	337,3	337,3	267,3	
Weerbare verkiezingen	25,1	37,7	50,3	50,3	50,3	50,3	50,3	Benodigde extra middelen
Weerbare politieke partijen	2	6	8	8	8	8	8	Benodigde extra middelen
Weerbaar en integer bestuur	10	14,25	19	19	19	19	19	Benodigde extra middelen
Sterke volksvertegenwoordiging	0	0	0	49	49	49	49	Benodigde extra middelen
Meedoen in politiek en democratie	15	20	30	45	85	85	85	Benodigde extra middelen. Zowel voor democratische vernieuwing als voor meedoen in de politiek en democratie
Publiek debat en media	11	28	43	36	36	36	36	Benodigde extra middelen
Correctief bindend referendum	0	0	70	70	70	70		Betreffen een schatting van de kosten. Kosten doen zich alleen voor als er een referendum wordt georganiseerd. Op zijn vroegst 2028
Democratische-rechtsstatelijke vakmanschap	0	7,5	10	10	10	10	10	Benodigde extra middelen
Gelijke behandeling van iedereen	10	30	50	75	100	133	133	Benodigde extra middelen
Constitutionele toetsing	0	0	0	0	10	10	10	Benodigde extra middelen
Verzelfstandiging ABRvS	0	0	PM	PM	PM	PM	PM	Benodigde middelen hangen af van politieke keuze voor modaliteit
Goed bestuur	12	460	481	533	557	501	501	
Hersteloperatie Groningen	2	6	7	34	33	42	42	Aflopende budgetten op artikel 15 die doorgetrokken dienen te worden
Menselijke maat bij overheidshandelen	0	300	300	300	300	300	300	Benodigde extra middelen
Brede interdepartementale aanpak Verward en Onbegrepen gedrag	0	124	124	124	124	26	26	Benodigde extra middelen
*NPVR	500	1000	1500	1500	1500	1500	1500	Primair prioritering binnen bestaande rijksbrede middelen